

REFLEXIONS EN FEMENÍ

Gènere, seguretat i disseny urbà

Diputació
Barcelona

Àrea d'Igualtat
i Ciutadania

REFLEXIONS EN FEMENÍ

Gènere, seguretat

i disseny urbà

Claus per a la gestió municipal de la seguretat urbana amb un enfocament de gènere

1.

Què s'entén per gestió de la seguretat a l'espai públic des de la perspectiva de gènere

La seguretat és un dels conceptes més utilitzats avui dia i, malgrat tot, poques vegades ens aturem a pensar què significa per a nosaltres i, menys encara, si el significat que li donem és el mateix per a una dona gran, un home immigrant o una adolescent. Aquesta falta de reflexió prové de la concepció tradicional de la “seguretat ciutadana”, considerada un bé objectiu, viscut i percebut de la mateixa manera pel conjunt de ciutadans i ciutadanes, i íntimament lligat a la lluita contra la criminalitat a l'espai públic. No obstant això, reduir les fonts de la inseguretat a la criminalitat documentada a través de les denúncies implica invisibilitzar i desatendre la major part dels problemes de seguretat dels ciutadans, sobretot els que afecten les dones.

En aquestes pàgines es proposa redefinir el concepte *seguretat urbana* sobre la base de relacionar la seguretat amb importants drets ciutadans, especialment amb la llibertat de moviment i d'ús de la ciutat, que s'haurien de garantir en igualtat de condicions per al conjunt de la població. És essencial destruir mites com ara que la seguretat és incompatible amb la llibertat, ja que, al contrari, no es pot concebre sense aquesta; o que la seguretat d'una part dels ciutadans només es pot aconseguir a costa de la seguretat i la llibertat de l'altra part. En aquest sentit, cal marcar la diferència entre una *ciutat segura* i una *ciutat disciplinada*.

Però potser l'element més important que caracteritza aquesta redefinició és reconèixer la importància del component subjectiu (el sentiment, la percepció) de la seguretat. Aquest reconeixement facilita la recerca de les arrels de la por i evita canalitzar les inseguretats personals i socials en forma de càstig dels sectors més desfavorits de la societat.

L'entrada en escena de l'element subjectiu de la seguretat permet superar la ficció del "ciutadà tipus", que tant ha invisibilitzat les experiències de les dones a la ciutat. Reconèixer la importància de la percepció, per tant, permet constatar que les identitats "de gènere", és a dir, el que significa ser dona o home en una societat determinada, incideixen decisivament en les relacions amb les persones i amb l'entorn urbà. Per això la política de gestió de la seguretat urbana hauria de prendre com a punt de partida el fet que les dones i els homes aprenen a relacionar-se amb les persones i amb l'entorn de maneres diferents, i que aquestes diferències tenen un impacte decisiu en la percepció de la seguretat i en la por, així com en les fonts d'inseguretat i violència que troben al llarg de les seves vides.

La perspectiva de gènere a l'hora d'abordar la seguretat urbana és essencial per conèixer les diferents necessitats i experiències en matèria de seguretat de les dones i dels homes, i per poder aportar més seguretat al conjunt dels ciutadans. Incorporar la perspectiva o enfocament de gènere a la gestió de la seguretat urbana implica:

- *Una manera sistemàtica d'observar* l'impacte diferenciat de comportaments, pràctiques de relació, polítiques, models urbans, etc., sobre la percepció de la seguretat i sobre la seguretat objectiva d'homes i dones.
- *Incorporar metodologies* capaces de fer visibles aquestes diferències i, sobretot, les necessitats i les experiències de les dones en matèria de seguretat.
- *Posar en primer pla els efectes discriminatoris* i les circumstàncies que limiten els drets de ciutadania de les dones, i actuar-hi.

2. **L'ús de l'espai públic per les dones i la percepció de la seguretat**

Per què les dones se senten insegures a l'espai públic? I per què s'hi senten més insegures que els homes, tot i que, aparentment, són menys víctimitzades a l'espai urbà?¹ Respondre a aquestes qüestions pot ser especialment útil per articular estratègies de gestió de la seguretat urbana amb un enfocament de gènere.

Les dones desenvolupen diàriament estratègies d'autoprotecció que limiten els seus drets de ciutadania

Les estratègies d'autoprotecció apreses per les dones al llarg de la infància incideixen en una exposició més petita al risc a l'espai públic, però no són innòcues. Els limiten la llibertat de moviment i d'ús dels espais de la ciutat. No sortir de nit, no transitar per uns carrers determinats o controlar la manera de vestir són estratègies que limiten greument la llibertat i l'autonomia personals.

Les dones reben petites agressions a l'espai públic i en el context laboral, que incorporen a la vida quotidiana

Les dones, més sovint que no pas els homes, són víctimes d'ofenses, bromes masculistes, grolleries a l'espai públic, etc., tot un arsenal de conductes que no estan tipificades com a delictes però que constitueixen petites agressions quotidianes

1. De les estadístiques oficials sobre criminalitat es desprèn que a les ciutats europees els homes joves són la franja de població que més sovint troba la violència a l'espai públic.

fonamentals en el manteniment de les relacions de poder entre homes i dones i que incideixen en el sentiment de les dones que el seu espai personal està permanentment subjecte a “possibles invasions”.

Les dones són més sovint víctimes d'agressions greus que no es veuen, però que augmenten el seu sentiment d'inseguretat

En general, les agressions més greus contra els drets humans que pateixen les dones són causades per homes del seu entorn, sobretot per la parella o l'exparella. Malgrat tot, aquests abusos, tot i ser greus, se solen mantenir ocults, i la inseguretat que generen en les dones les “acompanya” quan transiten per l'espai públic i fan ús d'aquest espai.

CONSEQÜÈNCIES DE LA INSEGURETAT SOBRE LES DONES

- Restriccions pel que fa a la mobilitat.
- Obstacles a l'hora de participar en la vida social.
- Dependència de la protecció d'altres persones (generalment homes).
- Falta d'autoconfiança i desconfiança en altres persones.
- Aïllament.
- Transmissió del sentiment d'inseguretat a les filles.
- Sentiment de culpabilitat i de responsabilitat davant un incident.
- Invalidació de la pròpia experiència (no hauria de tenir por...).

Font: CAFSU, *La seguridad de las mujeres. De la dependencia a la autonomía*, Mont-real 2002.

3.
Claus per desenvolupar polítiques municipals de seguretat urbana amb perspectiva de gènere

Escales de barri i protagonisme de les administracions locals

La gestió de la seguretat urbana manté una relació estreta amb l'exercici efectiu dels drets de ciutadania, amb la convivència i amb el disseny urbà, àmbits en els quals les administracions locals tenen un gran protagonisme. Les estratègies públiques de promoció de la seguretat urbana han de prendre l'“escala de barri o de petit municipi” com a marc de diagnòstic i actuació. El barri no és únicament l'escala més adequada per incidir en els aspectes que componen el sentiment de seguretat i en els conflictes de convivència a les ciutats mitjanes i grans, sinó que, a més, permet posar en marxa metodologies de participació i d'“apropiació” de l'espai per part de les dones.

Enfocament integral, abordatge interdisciplinari i noves funcions policials

L'enfocament tradicional que explicava la inseguretat únicament a partir de les xifres oficials sobre criminalitat al carrer atribuïa la gestió de la seguretat urbana a una única instància: la policial. La redefinició proposada, però, pren com a punt de partida la complexitat del fenomen de la seguretat, les seves múltiples causes i manifestacions, la qual cosa fa necessari articular una resposta integral que afecta una multiplicitat d'actors institucionals i socials. El projecte *Construïm junts una ciutat segura*, desenvolupat a Petrozavodsk (Rússia), incorpora la perspectiva de gènere en l'elaboració i el tractament de les dades sobre criminalitat, hi involucra les instàncies socials, educatives i de

planejament urbà del municipi, i obre la via de participació a les dones del veïnat.²

A la ciutat de Rosario, Argentina, s'ha replantejat el paper de la policia urbana per adaptar-se millor als requeriments de seguretat de les dones. Es tracta d'agents que no porten armes, homes i dones en igual proporció, que tenen com a funció ser presents als espais públics, oferir assistència a veïnes i veïns quan ho necessitin, rebre queixes i denúncies i derivar-les a l'organisme competent (falta d'il·luminació en un espai públic, per exemple), intervenir davant conflictes i prevenir-los en llocs de gran concurrència.³

Posada en marxa d'“accions positives”: l'experiència de les dones al centre

La visió tradicional de la seguretat urbana ha marginalitzat les experiències i els requeriments de les dones arran del paradigma de la “seguretat (masculina) única i objectiva”. Actualment, no n'hi ha prou únicament de destacar aquesta discriminació, sinó que també cal prendre mesures correctores (accions positives) que permetin posar de manifest les experiències i les necessitats de les dones en aquest àmbit i actuar-hi per garantir el dret de les dones a la seguretat no d'una manera retòrica, sinó real.

Un exemple d'“acció positiva” és la identificació d'espais insegurs per part de les dones a través de **caminades exploratòries**⁴ i **tallers de debat**, que ha tingut com a resultat els **mapes de percepció de la inseguretat**.

2. Information Center of the Independent Women's Forum (ICIWF): www.owl.ru/eng/women/org001/main.htm#partisip

3. Font: lloc web de la Municipalidad de Rosario, Argentina: www.rosario.gov.ar

4. Més informació sobre aquestes marxes exploratòries a www.femmesetvilles.org/seminar/espagnol/themes_es/the_marches_es.htm

Aquesta iniciativa, que va sorgir al Canadà, actualment és una eina que s'ha estès internacionalment. Elaborar mapes a partir de la identificació per part de les dones d'espais que les fan sentir insegures o en els quals han patit experiències violentes constitueix una eina essencial per plantejar alternatives de disseny urbà sensibles a les experiències i les demandes de les dones.

Cal destacar, a l'**Estat espanyol**, l'experiència d'un bon nombre de municipis bascos que han participat en la iniciativa **El mapa de la ciutat prohibida per a les dones**, que es va desenvolupar per primera vegada l'any 2002 al municipi de Basauri.⁵ L'objectiu d'aquest projecte és visibilitzar les experiències de les dones i les seves necessitats a l'hora d'utilitzar els espais públics, i identificar els principals llocs de la ciutat que perceben com a insegurs. Per desenvolupar els aspectes tècnics i metodològics, el projecte té l'assessorament i l'acompanyament de diverses arquitectes urbanistes. La metodologia utilitzada (els tallers de debat i les caminades) permeten recollir de primera mà l'experiència i les propostes que formulen les veïnes. A més, en aquest projecte s'ha potenciat especialment la participació de noies molt joves, estudiants d'institut, la qual cosa constitueix un gran valor afegit. Una vegada fet el mapa, els ajuntaments estan adquirint el compromís de treballar per modificar el disseny urbà en el sentit de les propostes recollides.

En el mateix sentit, al Regne Unit (Londres i Bristol) es duu a terme el projecte *Making Safer Places* (Construint espais més segurs). Aquest projecte promou l'apoderament de dones pertanyents a franges especialment discriminades (dones negres i de minories ètniques, amb discapacitats o d'edat avançada) a través de la seva participació en auditories sobre seguretat urbana als seus barris. Aquestes dones participen en la identifi-

5. Per obtenir informació sobre aquesta iniciativa, es recomana el lloc web del col·lectiu Hiria: www.hiriakolektiboa.org/blog/proyectos/mapa-de-la-ciudad-prohibida-de-basauri, i de Plazandreok: www.euskalnet.net/plazandreok/castellano/archivos/mapadelaciudadprohibida/textomapa.htm

cació de llocs insegurs treballant amb responsables del govern local, amb tècnics i tècniques municipals i amb organitzacions de professionals relacionades amb el disseny urbà. A més de fer diagnòstics participatius, el projecte fomenta la incorporació de la perspectiva de gènere en la formulació de polítiques locals i en la planificació urbana.⁶

Institucionalització de l'enfocament de gènere i capacitació professional

Així, totes les investigacions, estratègies i avaluacions que es duguin a terme des dels poders públics municipals relacionades directament o indirectament amb la promoció de la seguretat urbana s'haurien de fer des d'aquest enfocament.

QÜESTIONS TREBALLADES ALS TALLERS DE DEBAT EL MAPA DE LA CIUTAT PROHIBIDA PER A LES DONES DE BASAURI

- Evolució històrica del municipi, causes i efectes de l'evolució en la socialització i la vida quotidiana.
- Elements de la ciutat. Carrer, plaça, parc, dotacions i habitatge. I categorització segons la qualitat.
- Col·lectius dins la ciutadania: infància, joventut, treballadores productives i reproductives, gent gran, immigrants, gent amb minusvalidesa o gent sense llar, etc. Diferents necessitats i formes de vida.
- Identificació de llocs valorats positivament i negativament, treball en plànols.
- Propostes.

Font: www.hiriakolektiboa.org

Pistes per examinar la incorporació de l'enfocament de gènere a les polítiques de seguretat urbana en un ajuntament:

- S'obtenen dades desagregades per sexe en les estadístiques sobre percepció de seguretat i victimització?
- Es treballa amb metodologies participatives per saber quina és la percepció de la seguretat d'homes i dones?
- S'identifiquen i es presenten les diferències degudes al gènere?
- S'analitzen les causes d'aquestes diferències (en particular les causes sistèmiques)?
- Es formulen objectius específics per eliminar les discriminacions de gènere en l'àmbit de la seguretat?
- S'elaboren indicadors que permetin mesurar la reducció de la discriminació i fomentar la seguretat de les dones?
- S'estudien estratègies per aconseguir aquests objectius i s'hi assigna el finançament necessari?
- Es duen a terme avaluacions periòdiques i es corregeixen les estratègies?
- S'assigna a les dones i a les organitzacions de dones un paper protagonista en les fases de diagnòstic, propostes i avaluació?

4.

Com es poden crear espais segurs als municipis. Propostes d'actuació des dels governs locals

Desenvolupar metodologies per conèixer l'experiència de les dones en matèria de seguretat urbana i incorporar les seves necessitats als diagnòstics, les estratègies d'acció i els processos d'avaluació.

- Fer enquestes de victimització i percepció de la seguretat a dones i homes i desagregar les dades en funció del sexe.
- Posar en marxa "auditories", caminades i tallers per situar, amb la participació de les dones, els punts negres de la seguretat a l'espai públic des de l'experiència de les veïnes de la zona.

Dissenyar els espais urbans segons els principis del planejament urbà per a la seguretat (principis de Mont-real):

- Fomentar la concurrència de persones als espais públics a partir de la barreja d'usos als barris, amb activitats que siguin compatibles entre si (residència, comerços, cultura, zones de trobada i d'esbarjo).
- Promoure la convivència de diferents activitats en places o llocs de trobada (instal·lacions esportives, jocs infantils, bancs per a trobades, taules de joc, etc.).
- Fer una bona senyalització (visible, clara i uniforme) dels telèfons públics, les sortides dels llocs i els noms dels carrers.
- Col·locar mapes als barris o espais públics amplis (parcs) com a mitjà per obtenir una bona orientació.
- Aconseguir una visibilitat adequada a tots els espais del barri, per evitar amagatalls, carrerons sense sortida i murs cecs.
- Ampliar i millorar el camp de visió amb il·luminació o altres dispositius possibles, i amb el mateix disseny de l'espai.
- Mantenir agradables i condicionats els espais públics.

Transformar les dinàmiques socials que potencien la inseguretat de les dones:

- Promoure l'ús i l'apropiació de l'espai públic per part de les dones, sobretot en horari nocturn, per mitjà de la realització d'esdeveniments culturals i formatius adreçats especialment a les dones, en carrers, places, etc.
- Potenciar les xarxes de trobada i solidaritat entre dones a través de l'incentiu municipal a les organitzacions de dones.
- Dur a terme accions educatives amb nenes i nens que potenciïn la seguretat de les nenes i la normalització a l'hora d'utilitzar l'espai públic.
- Fer campanyes que difonguin el dret de les dones a un entorn (privat i públic) segur i lliure de violència.

PRINCIPIIS DE MONT-REAL SOBRE EL DISSENY D'ESPAYS PÚBLICS SEGURS

1. Saber on ets i cap a on vas.
La senyalització.
2. Veure i que et vegin. *La visibilitat.*
3. Sentir i que et sentin.
La concurrència de persones.
4. Poder escapar i obtenir auxili.
La vigilància formal i l'accés a l'ajuda.
5. Viure en un ambient net i acollidor.
La planificació i el manteniment dels llocs públics.
6. Actuar en conjunt. *La participació de tots els ciutadans en les polítiques de seguretat.*

5.

Sabies que...?

Algunes dades rellevants per reflexionar-hi

- Tot i que l'educació potencia la desconfiança de les dones envers els desconeguts i la recerca de referents de protecció entre els homes del propi entorn, una enquesta feta al Regne Unit va demostrar que en nou de cada deu casos de violència contra les dones l'agressor pertanyia a l'entorn de la víctima.
- A Mont-real, una de les ciutats amb una taxa de criminalitat documentada més baixa, dues de cada tres dones afirmen que tenen por de sortir soles al carrer. Aquesta dada va ser la base per desenvolupar un treball pioner a escala mundial sobre la importància de les diferències de gènere en la percepció de la inseguretat en aquesta ciutat.
- Des de l'any 1999, l'Ajuntament de Bogotà (Colòmbia) commemora el 8 de març (Dia Internacional de la Dona) amb el lema "La nit de les dones". Aquella nit convida totes les veïnes de la ciutat a sortir al carrer, on s'organitzen balls i festes per a dones. Es demana als homes el compromís de romandre a casa a cura dels nens i les nenes.
- En algunes ciutats canadenques s'ha implantat un servei al transport públic (el servei "Entre dues parades") que permet que, en l'horari nocturn, les dones puguin baixar de l'autobús entre dues parades amb la finalitat d'escurçar distàncies fins al lloc de destinació.
- Al servei de metro de les ciutats de Mèxic i Tòquio, amb l'objectiu de prevenir situacions d'assetjament i violència sexual contra les dones, hi ha vagons diferenciats per a dones i homes a les hores punta. Aquesta mesura ha visibilitzat el problema de la violència sexual als mitjans de transport.

6.

Bibliografia

CAFSU (2002): La seguridad de las mujeres. De la dependencia a la autonomía, Mont-real, Canadà, a www.femmesetvilles.org

CISCSA-UNIFEM (2006): Herramientas para la promoción de ciudades seguras desde la perspectiva de género, Córdoba, Argentina, a www.redmujer.org

Premis Seguretat de les Dones 2004: Un compendi de bones pràctiques. Disponible a www.femmesetvilles.org

Naredo, María (2001): "Seguridad urbana y miedo al crimen", Polis, Revista de la Universidad Bolivariana, any 1, vol. 2.

Pitch, Tamar (2007): El género de la seguridad urbana, Vitòria-Gasteiz, Emakunde.

7.

Recursos electrònics

GeneroUrban

www.generourban.org/Documentos/dossier_mujeres.htm

Femmes et Villes

www.femmesetvilles.org/espagnol/index_es.htm

Red Mujer y Hábitat de América Latina

www.redmujer.org.ar

Fòrum europeu per a la seguretat urbana

www.urbansecurity.org

Forum Italiano per la Sicurezza Urbana (en italià)

www.fisu.it

Women Design Service (en anglès)

www.wds.org.uk/www/projects_promoting_good_relations.htm

28

REFLEXIONS EN FEMENÍ

Diputació
Barcelona | Àrea d'Igualtat
i Ciutadania

**Oficina de Promoció de Polítiques
d'Igualtat Dona-Home**

Espai Francesca Bonnemaison
Sant Pere més Baix, 7
08003 Barcelona
www.diba.cat/dones